

РЕЗЮМЕ

Демографічні процеси впливають практично на всі національні та субнаціональні цілі Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року. Щоб скористатися можливостями, які можуть виникнути через демографічні зміни та стати демографічно стійкою країною, Україні потрібна широкомасштабна та комплексна стратегія. Така стратегія повинна враховувати наслідки зміни як чисельності, так і структури населення, супутні зміни співвідношення непрацездатних та працездатних контингентів і вплив міграції, зокрема внутрішнього переміщення населення.

- Низький коефіцієнт народжуваності, високий рівень смертності та постійний ріст масштабів зовнішньої міграції є основними причинами скорочення чисельності населення в Україні. Однак саме по собі скорочення населення не є проблемою. Дійсно важливими є рівень та якість життя українського народу.
- Низький рівень народжуваності навряд чи зміниться за будь-якого сценарію. Тому необхідні політичні заходи для забезпечення розвитку та ефективного використання людського капіталу країни, а також соціального захисту людей на достатньому рівні через політично та фінансово стабільну систему.
- Для цього політика повинна ґрунтуватися на сучасних, точних, достовірних і деталізованих даних про населення, щоб забезпечити належне формування бюджету та надання товарів і послуг, орієнтованих на людей. Регулярне проведення перепису населення має ключове значення для отримання таких даних.
- Лише політичний підхід, який ґрунтується на правах людини, є ґендерно чутливим та недискримінаційним, зможе позитивно вплинути на склад та розмір сім'ї, дозволить повністю використати потенціал розвитку міграції та дозволить всім особам, зокрема вразливим і маргіналізованим верствам населення, повною мірою брати участь у розвитку суспільства.
- Інвестиції в людський капітал протягом усього життя людини є найбільш доцільними та стійкими політичними заходами, з особливим акцентом на охорону здоров'я, освіту, зниження рівня бідності, гідну працю, соціальний захист і охорону навколишнього середовища.
- Щоб зменшити очікуване зниження чисельності робочої сили та забезпечити фінансову стабільність, необхідно переглянути умови участі на ринку праці та встановлений законодавством вік виходу на пенсію.
- Уряд повинен запровадити комплексну систему управління міграцією, щоб повністю використати потенціал зовнішньої міграції для розвитку країни та виважено планувати збагачення національного людського капіталу через залучення іноземних мігрантів.
- Міграційна політика повинна бути спрямована не тільки на подолання високого рівня бідності та труднощів у працевлаштуванні з гідною оплатою, а також має враховувати політичні, соціальні та безпекові чинники, що впливають на рішення людини мігрувати.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Населення України скорочується одним із найшвидших у світі темпів, та, ймовірно, зменшиться до 35 мільйонів до 2050 року. Низький коефіцієнт народжуваності, високий рівень смертності та постійний ріст рівня зовнішньої міграції руйнують людський капітал України, а отже й основу для сталого розвитку. Недостатній рівень добробуту та відсутність у жінок можливостей поєднувати кар'єру й догляд за дітьми залишається одним із чинників,

що заважають українцям мати бажану кількість дітей. Поширеність поведінки з високим ступенем ризику та неінфекційні хвороби є одними з основних причин одного з найвищих рівнів смертності в Європі, особливо серед чоловіків. Близько третини українців помирає у віці до 65 років. Понад половині цих смертей можна запобігти. За даними приблизних підрахунків, за межами країни постійно перебуває близько 3 мільйонів українських працівників, і їхня чисельність, ймовірно, надалі зростатиме. Високий рівень бідності та труднощі з пошуком працевлаштування з гідною оплатою підсилюються політичними, соціальними та безпековими факторами, які стимулюють міграційних відтік. Майже половина українських мігрантів зайнята в низькокваліфікованих видах діяльності, для яких вони мають зависоку кваліфікацію, їх приваблює поступово полегшуваний доступ до ринків праці в ЄС. Третина нещодавнього зростання рівня міграції відбулася за рахунок українців віком до 35 років, які переважно мають кращу освіту, ніж ті, хто залишається в Україні. Зростання кількості українських студентів за кордоном збільшує відтік кадрів, і лише деякі з них планують повернутися, що спричиняє невідповідність кваліфікації та нестачу робочої сили в різних секторах економіки та регіонах країни. Чисельність населення сільських місцевостей в Україні скорочується, що зумовлено міграцією молодих, більш освічених і забезпечених верств населення, і це має серйозні довгострокові наслідки для економічної стабільності сільської місцевості та соціальної згуртованості. Населення України є одним із тих, які найшвидше старішають у Європі, що є прямим наслідком зниження рівня народжуваності. Більш як п'ята частина населення старша за 60 років, і ця частка, за прогнозами, зросте до 36% до 2050 року. Жінки становлять близько двох третин населення віком понад 65 років і майже 3/4 населення віком понад 80 років; вони стикаються з підвищеним ризиком вразливості та бідності. Зростання видатків на охорону здоров'я та пенсії навантажує державний бюджет, який фінансується коштом робочої сили, чисельність якої скорочується, а стан здоров'я є невтішним. Пов'язані з потребами літніх людей витрати в Україні переживатимуть одне з найвищих зростань у Європі та, за прогнозами, становитимуть 25% ВВП до 2050 року. Очікується, що чисельність робочої сили в Україні, що характеризується низьким рівнем залученості, особливо серед старших українських чоловіків і жінок, а також жінок працездатного віку, зменшиться більш ніж на 30% до 2050 року. Поширеність неофіційної зайнятості та незадекларованих заробітків додає до зменшення розміру внесків на соціальне страхування та, як наслідок, простір для маневрів у фінансовій сфері.

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Демографічні процеси та Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року нерозривно пов'язані. Коефіцієнти народжуваності та смертності, а також міграція, впливають на споживання, виробництво, зайнятість, розподіл доходів, рівень бідності та соціальний захист, у тому числі пенсії. Розуміння демографічних процесів в контексті розвитку допомагає розробці політик, що забезпечують загальний доступ до медичної допомоги, освіти, житла, санітарії, їжі та енергії. Конференція ООН з народонаселення і розвитку (Каїр+20) та Конференція ООН зі сталого розвитку (Ріо+20) у 2012 році підтвердили ці зв'язки та зобов'язали уряди систематично враховувати тенденції змін народонаселення у своїх національних, сільських та міських стратегіях розвитку за допомогою перспективного планування. Для розробки таких стратегій критично важливим є врахування прав людини і ґендерної рівності. Розвиток людського капіталу протягом усього життя та зосередження уваги на недискримінації, рівних можливостях, підтримці молоді в її самореалізації, розширенні прав і можливостей жінок, участі на ринку праці є основоположними для здійснення економічних і соціальних перетворень, що забезпечують сталий розвиток, соціальну згуртованість та добробут для суспільства в цілому.

ПОЛІТИЧНІ МІРКУВАННЯ

- Ефективне реагування на демографічні процеси в Україні є ключовим для сталого розвитку. У Постанові Уряду від 2006 року «Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року» чітко визначено основні проблеми щодо населення в Україні та запропоновано широкий комплекс заходів для пом'якшення наслідків цих проблем. Ця стратегія містить досі актуальні принципи, засади та напрями для її виконання, які посилюються Урядовою Стратегією державної міграційної політики та заходами, запланованими і реалізованими відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки.
- Не існує єдиного засобу для реагування на демографічні виклики або повної компенсації негативних наслідків демографічних змін в Україні. Тому необхідно застосовувати адаптивні заходи для забезпечення достатнього рівня соціального захисту, розвитку людського капіталу, сприяння ефективному економічному зростанню в розрахунку на душу населення та зменшення фіскального тиску.
- Україна не проводила перепис населення з 2001 року. Точні, достовірні, деталізовані дані про кількість населення, його географічний розподіл і основні соціально-демографічні характеристики повинні стати основою для обґрунтованої політики, точного формування бюджету та надання товарів і послуг, орієнтованих на людей.
- Лише ґендерно чутливий підхід, який засновується на правах людини, може позитивно вплинути на склад і розмір сім'ї, дозволити повністю використати потенціал міграції для розвитку та забезпечити доступ до основних послуг і соціального захисту.
- Необхідно впровадити недискримінаційну політику для забезпечення інклюзивності та надання молоді, людям похилого віку, вразливим і маргіналізованим верствам населення можливості робити повноцінний внесок у життя суспільства, отримуючи необхідну допомогу, послуги та соціальний захист.
- Інвестиції в людський капітал протягом усього життя є найдоцільнішим способом реагувати на мінливу динаміку населення України та позитивно змінювати Індекс людського розвитку в Україні. Особливу увагу необхідно приділити здоров'ю, зокрема сексуальному та репродуктивному здоров'ю та правам, здоровому способу життя, освіті, зменшенню рівня бідності, гідній належно оплачуваній роботі в містах і селах, соціальному захисту, чистому, безпечному та стабільному навколишньому середовищу.
- Фінансові стимули для підвищення рівня народжуваності коштують дорого, а їх вплив незначний. Для посилення ґендерної рівності, сприяння кращому балансу між роботою та особистим життям, а відтак збільшення рівня участі жінок на ринку праці, необхідні стратегії, що враховують ґендерні аспекти. Для створення належних умов для сімей, за яких вони можуть мати бажану кількість дітей, потрібні доступні можливості догляду за дітьми та літніми людьми, гнучкі схеми роботи та більш рівні умови надання батьківської відпустки.
- Уряд повинен продовжувати впровадження вже розпочатої реформи фінансування системи охорони здоров'я для забезпечення ефективних витрат на охорону здоров'я та прогнозних витрат, пов'язаних зі старінням населення. Профілактика неінфекційних захворювань через заохочення до здорового способу життя та вдосконалення системи надання покращеного первинного та профілактичного медичного обслуговування, зокрема в нещодавно об'єднаних територіальних громадах, допоможе зменшити потребу в дорожчих методах лікування на пізніх стадіях. Покращене управління лікарнями, вдосконалені системи контролю витрат та заохочення у вигляді вищої

заробітної плати для тих, хто надає медичні послуги, допоможе зменшити загальні витрати.

- Політика щодо збільшення залученості на ринку праці є важливим фактором зменшення очікуваного скорочення робочої сили. Підвищення встановленого законодавством віку виходу на пенсію необхідно переглянути в контексті національного діалогу з усіма зацікавленими суб'єктами з метою оцінювання варіантів гарантування сталості мережі соціального захисту. Такі заходи потрібно доповнити збільшенням частки жінок на ринку праці, відповідно до рівня освіти, та підтримати молодь у переході від навчання до роботи.
- Високу частку неофіційної та незадекларованої роботи необхідно зменшити для розширення бази внесків у систему соціального страхування та забезпечення фінансової стабільності. Уряд повинен реалізовувати чітко визначену довгострокову політику економічного зростання, орієнтовану на стабільне створення робочих місць.
- Критично важливим є підвищення рівня продуктивності праці в умовах скорочення робочої сили. Уряд повинен продовжувати розбудову потужних і ефективних інституцій та забезпечувати послідовне застосування принципів верховенства права та майнових прав для стимулювання інвестицій, заохочення ефективного розподілу ресурсів і сприяння інвестиціям у людський капітал, які, відповідно, краще зберігаються.
- Потрібно розробити стратегію для ефективного сповільнення та зменшення зовнішньої міграції на основі ґендерно чутливого підходу, що ґрунтується на правах людини, стимулювати постійне та тимчасове повернення українських мігрантів і діаспори, та приплив іноземних працівників, забезпечивши для них стимули залишатися в країні.
- Для досягнення цієї мети Уряд має створити комплексну систему управління міграцією, як це передбачено в положеннях таких документів, як Глобальний договір про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію (GCM) та Угода про асоціацію між Україною та ЄС.
- Політика, пов'язана з міграцією, повинна не лише враховувати градієнти заробітної плати та зайнятості, але й розв'язувати проблеми низького рівня життя, корупції, якості роботи установ, а також доступу до основних послуг, як-от освіта, охорона здоров'я, безпека й система правосуддя.
- Використання потенціалу українських мігрантів для розвитку сприяє економічному зростанню та покращує внутрішні можливості. Потрібно запровадити більш вигідні офіційні канали здійснення грошових переказів для заохочення внутрішніх інвестицій, а також механізми циркулярної міграції для стимулювання передачі знань і технологій.
- Для залучення людського капіталу Уряд має розглянути можливості відкриття шляхів безпечної та регулярної міграції, відповідно до демографічних потреб та потреб ринку праці, щоб стимулювати іноземних працівників шукати роботу в Україні. Потрібно також розробити належні механізми та програми стосовно нерегульованих мігрантів, які вже перебувають на території України.

